

Journal of Early Childhood Health and Education

Summer 2024, Volume 5, Issue 2 (16), 46-57

The relationship between stressful maternal attitudes and emotional intelligence in female students applying to participate in the 9th grade gifted test through the parent-child relationship

Marjan Ghasempour¹, Reza Johari Fard^{2*}, Parvin Ehtshamzadeh³ & Rezvan Homaei³

1. Ph.D. psychology and education of exceptional children, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran
2. Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran
3. Associate Professor Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 46-119

Corresponding Author's Info

Email: rjoharifard@gmail.com

Article history:

Received: 2024/02/14

Revised: 2024/03/11

Accepted: 2024/05/25

Published online: 2024/06/14

Keywords:

Intelligent, Emotional intelligence, Stressful maternal attitudes, Parent-child relationship

ABSTRACT

Background and Aim: The purpose of this research was to investigate the relationship between stressful maternal attitudes and emotional intelligence in female students applying to participate in the 9th grade gifted test through the parent-child relationship. **Methods:** The descriptive research method was structural equations type. The statistical population of the research included all female students who applied to participate in the 9th grade gifted test in Tehran along with their mothers. For this purpose, 301 students and their mothers were selected as samples by voluntary sampling method, and emotional intelligence questionnaires of Petrides et al. They were given the high-pressure maternal attitudes of Ghasempour et al. and the parent-child relationship of Fine et al. The evaluation of the proposed model was done using the method of structural equations. Bootstrap test was used to test indirect relationships. **Results:** The results showed that there is a significant relationship between all direct paths. The relationship between the indirect path was also significant through the parent-child relationship with emotional intelligence. **Conclusion:** Based on the results of this research, the final model has a good fit and is considered an important step in the direction of knowing the effective factors in increasing the emotional intelligence of gifted students.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence. © 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Johari Fard, R & et al. (2024). The relationship between stressful maternal attitudes and emotional intelligence in female students applying to participate in the 9th grade gifted test through the parent-child relationship. *JECHE*, 5(2, 16): 46-57.

تابستان ۱۴۰۳، دوره ۵، شماره ۲ (پیاپی ۱۶)، صفحه‌های ۴۶-۵۷

رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم از طریق رابطه والد-فرزند

مرجان قاسم‌پور^۱ و رضا جوهری فرد^{۲*}، پروین احتشام زاده^۳ و رضوان همائی^۴

۱. دانش‌آموخته دکتری گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

زمینه و هدف: هدف این پژوهش، بررسی رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم از طریق رابطه والد-فرزند بود.

نوع مقاله: علمی- پژوهشی

صفحات: ۴۶-۵۷

روش پژوهش: روش پژوهش توصیفی از نوع معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش

اطلاعات نویسنده مسئول

ایمیل:

rjoharifard@gmail.com

شامل کلیه دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم شهر تهران به همراه مادران آنها تشکیل دادند. به این منظور تعداد ۳۰۱ دانش‌آموز و مادران آنها به روش نمونه‌گیری داوطلبانه به عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه‌های هوش هیجانی پتریدز و همکاران؛ نگرش‌های مادری پر فشار قاسم پور و همکاران و رابطه والد-فرزند فاین و همکاران به آنها داده شد. ارزیابی مدل پیشنهادی با استفاده از روش معادلات ساختاری انجام گرفت. جهت آزمون روابط غیرمستقیم از آزمون بوت استراپ استفاده شد. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد بین تمام مسیرهای مستقیم رابطه معناداری وجود دارد. رابطه بین مسیر غیرمستقیم نیز از طریق رابطه والد-فرزند با هوش هیجانی معنادار شد. **نتیجه‌گیری:** بر اساس نتایج این پژوهش، الگوی نهایی از برآزش مناسب برخوردار است و گام مهمی در جهت شناخت عوامل مؤثر در افزایش هوش هیجانی دانش‌آموزان تیزهوش محسوب می‌شود

سابقه مقاله

تاریخ دریافت مقاله:

۱۴۰۲/۱۱/۲۵

تاریخ اصلاح مقاله:

۱۴۰۲/۱۲/۲۱

تاریخ پذیرش نهایی:

۱۴۰۳/۰۳/۰۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۳/۲۵

واژگان کلیدی

تیزهوشی، هوش هیجانی، نگرش‌های

مادری پر فشار، رابطه والد-فرزند

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

جوهری فرد، رضا و همکاران. (۱۴۰۳). رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم از طریق رابطه والد-فرزند. فصلنامه سلامت و آموزش در اوان کودکی، ۵(۲): ۴۶-۵۷.

مقدمه

ورود به دوره متوسطه که با مرحله نوجوانی و موقعیت‌های جدید همراه است که غالباً استرس زا هستند. بررسی‌ها نشان داده‌اند که ترس از شکست، مسائل مرتبط با مدیریت زمان و امتحانات، ایجاد روابط جدید، مدیریت مسائل شخصی و عاطفی و تغییر در سبک زندگی از این جمله‌اند (گارسیا^۱، ۲۰۲۱). در این شرایط عامل هوش در دانش‌آموزان بیشتر به چشم می‌آید. به طور کلی، هوش یک سازه انتزاعی است که روانشناسان تاکنون به صورت‌های مختلف آن را مورد بررسی قرار داده‌اند. در اوایل قرن بیستم، مفهوم تیزهوشی با مفهوم هوش شناختی بالا که با نمرات هوش آنها قابل شناسایی بود، تداعی می‌شود. امروزه اکثر روان‌شناسان معتقد هستند که نه تنها هوش شناختی بلکه عوامل متعددی نظیر خرد، خلاقیت و هوش موفق نیز می‌تواند در تیزهوشی نقش مهمی داشته باشد که در سیستم آموزشی حاضر چنین به نظر می‌رسد که چندان به این متغیرها توجه خاص نشده است (بورلند^۲، ۲۰۲۳). در این راستا، مفهوم تیزهوشی^۳ به عنوان یکی از مفاهیم محوری رشته روانشناسی کودکان با نیازهای ویژه، در عصر حاضر دستخوش چالش‌ها و ابهامات فراوانی شده است. از دیدگاه متخصصان کلاسیک، تیزهوشی با مفهوم هوش، مترادف فرض می‌شود (یان^۴ و همکاران، ۲۰۲۳) و در سال‌های متمادی، روانشناسان تلاش خود را به اندازه‌گیری دقیق و عینی هوش معطوف داشته‌اند. آزمون‌های هوش که در اوایل قرن بیستم تهیه و به جهانیان عرضه شد از دستاوردهای رشد روانسنجی به شمار می‌آید (کاستلانو^۵، ۲۰۲۱).

در این راستا، از نگاه آموزشی، هوش هیجانی^۶ مثبت می‌تواند عاملی تعیین‌کننده در ارضای نیازها و بهزیستی روانشناختی در دوران نوجوانی باشد و نقش اصلی را در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی ایفا کند. در مقابل، نشان داده شده است که هوش هیجانی و احساسات منفی، شیوه‌های ناسازگاری را ایجاد می‌کنند و با پیشرفت تحصیلی پایین مرتبط هستند، زیرا بر فرآیندهای شناختی بالاتر تأثیر منفی می‌گذارند که به شدت با پیشرفت تحصیلی مرتبط است (سکاریانته^۷ و همکاران، ۲۰۲۲). هوش هیجانی توانایی‌های فرد را از نظر هیجانی ارزیابی می‌کند. این بررسی به این معناست که فرد تا چه اندازه از هیجان‌ها، عواطف و احساسات خود و دیگران آگاهی و تجربه ثابت داشته و چگونه آن‌ها را کنترل و اداره می‌کند. در واقع اصطلاح هوش هیجانی، دربردارنده مجموعه‌ای از مهارت‌ها و ویژگی‌های فردی است (کانت^۸، ۲۰۱۹). معمولاً این ویژگی‌ها را مهارت‌های نامحسوس^۹ یا مهارت‌های درون فردی^{۱۰} و بین فردی^{۱۱} نام‌گذاری می‌کنند. هوش هیجانی شامل آگاهی داشتن نسبت به عواطف و چگونگی ارتباط و تعامل این عواطف با بهره‌مندی است، یعنی فردی که می‌خواهد در زندگی خود موفق باشد و جزء بهترین افراد باشد، باید از عواطف و احساسات خود و دیگران آگاه بوده و از عواطف، استفاده منطقی ببرد (کایردون و لاندیره^{۱۲}، ۲۰۱۰). اغلب دانشمندان هوش هیجانی عقیده دارند که به منظور تعادل در رفتار، برخورداری از عملکرد بهتر در جامعه و یا حتی در درون خانواده و رابطه والد-فرزند، باید انسان‌ها دارای بهره هوش هیجانی باشند. از این رو، تحقیقات مختلف در روانشناسی و علوم اعصاب نشان می‌دهد که احساسات به میزان قابل توجهی در یادگیری دانش‌آموز نقش دارند، به نحوی که تصور می‌شود برخی اختلالات هیجانی می‌توانند خطر ترک تحصیل را افزایش دهند. با این حال، بر خلاف احساسات منفی، احساسات مثبت می‌توانند پردازش شناختی و به نوبه خود، پیشرفت تحصیلی را بهبود بخشند زیرا این امر با بهبود هر دو سطح آگاهی شناختی و راه‌حل‌های ممکن برای مشکلات، به فرآیند یادگیری

1. Garcia, R. S.
2. Borland, J. H.
3. gifted
4. Yan, K., Wei, L., Bu, K., & Zhang, J.
5. Castellano, J. A.
- 6 Emotional intelligence
7. Sekaryanti, R., Darmayanti, R., Choirudin, C., Usmiyatun, U., Kestoro, E., & Bausir, U.
8. Kant, R.
- 9 Soft skills
- 10 Intrapersonal skills
- 11 Extrapersonal skills
- 12 Kidron, M., & Landreth, G.

کمک می‌کند (چاندرا، ۲۰۲۱).

باتوجه به اهمیت هوش هیجانی در دانش‌آموزان، بررسی عوامل مؤثر بر آن از اهمیت ویژه برخوردار است. در این راستا می‌توان به نقش مهم والدین اشاره داشت. با توجه به نقش پر اهمیت مادر و فرآیندهای فرزندپروری در نظریه اکولوژی، فهم همه جانبه چستی و چرایی هوش فرزند، به ناچار از رهگذر شناخت نگرش‌ها، رفتارها و هیجانات مادر محقق می‌شود. از میان این عوامل سه گانه، عنصر نگرش مادر با وجود اهمیت کتمان‌ناشدنی کمتر مورد بررسی بوده است. این عوامل نگرشی متعدد بوده و در گستره مفاهیم متعددی مطرح شده‌اند که یکی از این مفاهیم «مادری پرفشار» است. نگرش‌های مادری پرفشار^۲ را برای اولین بار هیز^۳ در سال (۲۰۰۴) در کتاب تضادهای فرهنگی مادری خود مطرح کرد که شامل باورهایی است از جمله این که مادران باید خودشان را کامل وقف رشد ذهنی و عاطفی فرزندانشان کنند و همچنین محیط خانوادگی کودک-محوری ایجاد کنند. در اصل پروژه مادری پرفشار مادرانی را مورد بررسی قرار می‌دهد که به صورت افراطی وقت، فکر و تلاش‌های خود را صرف می‌کنند تا مطمئن شوند که فرزندانشان فعالیت‌هایی را در جهت رشد ذهنی انجام دهند (هیز، ۲۰۰۴). همچنین این نگرش مادران شامل این باور است که آن‌ها از انجام دادن این وظایف رضایت و پاداش عاطفی دریافت می‌کنند. در واقع، مادر شدن پرفشار مستلزم آن است که نیازهای عاطفی مادران به طور کامل به دست فرزندانشان برآورده شود. این نگرش معتقد است که کودکان «مقدس»، «معصوم» و «منبع لذت مادران» هستند، بنابراین مادران همیشه باید از صرف وقت خود جهت مراقبت و بازی کردن با آن‌ها لذت ببرند (خانجانی و هداوندخانی، ۲۰۱۲).

از طرفی، عامل مهمی که می‌تواند بر نگرش‌های مادری پرفشار در دانش‌آموزان اثر گذاشته و منجر به افزایش هوش هیجانی در آنها می‌شود، رابطه والد-فرزند^۴ است. چنانچه والدین می‌توانند بر رشد اجتماعی و هیجانی کودکانشان بسیار تأثیرگذار باشند. بر طبق شواهد موجود، اغلب مشکلات رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان حاصل نحوه ارتباط والدین با کودک است. نخستین معرف دنیای ارتباطی کودک، رابطه والدین با اوست و احساس عشق، صمیمیت و امنیت به طور مستقیم ریشه در این روابط دارد. بر همین اساس نحوه ارتباط والد-فرزند یکی از عوامل مؤثر در رشد کودکان و فرایندهای جسمانی-شناختی است و چگونگی تعامل والدین با کودکان می‌تواند جنبه‌های مختلف زندگی آن‌ها را تحت‌الشعاع قرار دهد. بررسی پیشینه پژوهشی با موضوع بررسی کیفیت رابطه مادر و کودک و تأثیر آن بر عملکرد شناختی مرتبط با فرزندان انجام شده، نشان‌دهنده اهمیت رابطه عاطفی مادر و کودک بر رشد شناختی او است (وجودی و همکاران، ۲۰۱۵). سازه رابطه والد-فرزند توسط لندرت و براتون^۵ (۲۰۰۶) معرفی شده است و بر این عقیده استوار است که رابطه والد-فرزندی می‌تواند تأثیری عمیق بر جنبه‌های گوناگون رابطه مادر و فرزند، مانند افزایش درک و پذیرش مادر نسبت به فرزند خود داشته باشد (نقل از پوتارست و همکاران^۶، ۲۰۲۱).

به طور کلی، اهمیت سطوح هوشی ناشی از ارتباط آن با دریافت موقعیت‌های شغلی و تحصیلی، سلامت روان و همچنین همبستگی با موفقیت بوده و همواره مورد توجه عموم افراد جامعه و پژوهشگران بوده است. برای مثال، مطالعه‌ای طولی که در رابطه با تأثیر هوش دوران کودکی بر زندگی آینده فرد انجام گرفت داده‌های نظرسنجی‌ها با سوابق عمومی و سلامت فرد در دوران پیری بررسی شد. نتایج این پژوهش نشان داد هوش دوران کودکی موجب ارتقای سلامت فرد در کهنسالی است. همچنین در مطالعه‌ای دیگر آنا فیرکوفسکا^۷ به بررسی هوش به عنوان پیش‌بینی کننده‌ای برای موفقیت در زندگی پرداخت. یافته‌های این تحقیق نشان دادند که ضریب هوشی اولیه، پیش‌بینی کننده نسبتاً قدرتمند برای موفقیت زندگی بر اساس شاخص‌های عینی است (اسپیو و

1. Chandra, Y.

2 intensive mothering attitudes

3 Hayes

4. parent-child relationship

5. Landreth & Bratton

6. Potharst, E. S., Veringland, A., Colonnesi, C., Veringa, I. K., Salvadori, E. A., Jakschik, M., ... & Zeegers, M. A.

7. Anna Firkowska

والش^۱، (۱۹۷۳).

به این ترتیب، می‌توان اذعان نمود که با در نظر گرفتن اهمیت رشد جنبه‌های مختلف هوش افراد در جوامع، عدم توجه به عوامل موثر بر آن به خصوص نقش مادر و نگرش‌های او می‌تواند موانعی را برای رشد جامعه ایجاد کند چرا که سنین نوجوانی به ویژه سه سال تجربه دانش‌آموزی فرزند در متوسطه دوره دوم نقشی حیاتی در موفقیت فرد داشته و به عبارتی آخرین تلاش‌های خانواده و جامعه برای تاثیرگذاری بر رشد همه جانبه فرد پنداشته می‌شود. از دست دادن این فرصت مهم می‌تواند تاثیراتی منفی و قابل توجه بر آینده فرد و جامعه داشته باشد (زارع بهرام آبادی و همکاران، ۲۰۱۳). با توجه به مسیر تحصیلی دانش‌آموزان و وجود آزمون کنکور در انتهای مسیر تحصیلی ایشان در مدرسه، خانواده‌های نوجوانان تلاش مضاعفی برای ورود فرزندشان در مدارس تیزهوشان و به دنبال آن موفقیت آن‌ها در این آزمون می‌کنند. به طور کلی، با توجه به اهمیت و نقش اساسی دانش‌آموزان در پیشرفت جامعه و با توجه به مشکلات و مسائل مختلفی که دانش‌آموزان در محیط آموزشی با آنها مواجه هستند، لزوم برنامه‌ریزی برای مشکلات تحصیلی آنها احساس می‌شود. به این ترتیب، با عنایت به مطالب و مطالعات عنوان شده، هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم از طریق رابطه والد-فرزند است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، توصیفی از نوع همبستگی بود که در آن رابطه بین متغیرها در قالب معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گرفت. جامعه آماری را کلیه دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ تشکیل دادند. با استفاده از روش نمونه‌گیری داوطلبانه، دانش‌آموزان دختر که در موسسات برگزار کننده کلاس‌های آمادگی آزمون تیزهوشان پایه نهم شرکت کرده اند به همراه مادرانشان انتخاب شدند. (پرسش‌نامه رابطه نگرش‌های فرزندپروری پر فشار در اختیار مادران دانش‌آموزان قرار داده شد و پرسش‌نامه‌های هوش هیجانی و رابطه والد-فرزند نیز در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت). در خصوص حجم نمونه جهت آزمون مدل پیشنهادی و فرضیه‌های پژوهش، مطابق لوهلین و بائوجین^۲ (۲۰۱۶) و با توجه به تعداد مسیرهای پژوهش و نیز تعداد متغیرها، تعداد ۲۷۰ آزمودنی کافی است اما با در نظر گرفتن ریزش آزمودنی‌ها، تعداد ۳۲۰ آزمودنی انتخاب شد. در انتها ۳۰۱ نفر به طور کامل به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند و وارد پژوهش شدند. جهت بررسی روابط بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون و معادلات ساختاری استفاده شد. در این پژوهش از ابزار زیر استفاده شده است.

ابزارهای پژوهش

۱. پرسش‌نامه هوش هیجانی: پرسش‌نامه هوش هیجانی برای نوجوانان^۳ توسط پتریدز^۴ و همکاران (۲۰۰۶) تهیه شد که در آن گویه‌ها در قالب عبارت‌های کوتاه و قابل فهم برای نوجوانان تدوین شدند. فرم کوتاه سیاهه رگه هوش هیجانی برای نوجوانان از ۳۰ گویه تشکیل می‌شود و رگه هوش هیجانی کلی را اندازه‌گیری می‌کند. این پرسش‌نامه دارای مقیاس ۷ درجه‌ای لیکرت است که در آن فرد در صورتی که با عبارتی بسیار موافق باشد شماره ۷ را انتخاب کرده و اگر با عبارتی بسیار مخالف باشد شماره ۱ را انتخاب می‌کند؛ و در صورتی که با عبارتی نه موافق و نه مخالف باشد، شماره ۴ را بر می‌گزیند. پتریدز و همکاران (۲۰۰۶) ضریب همسانی درونی مقیاس هوش هیجانی نوجوانان را در یک نمونه ۱۶۰ نفری از دانش‌آموزان ابتدایی برابر با ۰/۸۵ یافتند. لای^۵ و

1 Osipow, S. H., & Walsh, W. B.

2. Loehlin, J. C., & Beaujean, A. A.

3 ASF-TEIQue

4 Petrides, K. V., Sangareau, Y., Furnham, A., & Frederickson, N.

5 Lei, S. A., Rhinehart, P. J., Howard, H. A., & Cho, J. K.

دیگران (۲۰۱۰) ضریب همسانی درونی نسخه فرانسوی فرم کوتاه پرسش‌نامه‌ی هوش هیجانی برای نوجوانان را در یک نمونه ۷۰۷ نفری ۰/۸۱ گزارش کردند. میکولاجزاک و همکاران^۱ (۲۰۰۹) در یک نمونه ۴۹۰ نفری از دانش‌آموزان دوره متوسطه انگلیسی، ضریب همسانی درونی این پرسش‌نامه را ۰/۸۳ گزارش کردند. بیانی (۲۰۱۶) ضریب اعتبار و بازآزمایی و آلفای کرونباخ فرم کوتاه این پرسش‌نامه را برای نوجوانان به ترتیب ۰/۵۸ و ۰/۷۸ به دست آوردند. به منظور تعیین روایی واگرا و همگرا مقیاس، همبستگی فرم کوتاه پرسش‌نامه هوش هیجانی برای نوجوانان با سیاه‌های شادکامی آکسفورد و فرسودگی تحصیلی محاسبه گردید که به ترتیب برابر بود با ۰/۵۹ و ۰/۳۴. همچنین نتایج تحلیل عاملی برازش مطلوب مدل اندازه‌گیری را نشان داد. در پژوهش حاضر، برای تعیین پایایی پرسشنامه هوش هیجانی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که برابر ۰/۸۵ به دست آمده است.

۲. پرسشنامه نگرش‌های مادری پر فشار: نگرش‌های مادری پر فشار به وسیله پرسش‌نامه نگرش‌های فرزند پروری پر فشار (لیس و همکاران^۲، ۲۰۱۵) اندازه‌گیری می‌شود. این پرسش‌نامه از ۲۵ ماده و ۵ مقیاس تشکیل شده است. سؤالات ۱۲-۱۶-۱۷-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵ مربوط به زیر مقیاس تحریک^۳، سؤالات ۷-۱۰-۱۴-۱۸ مربوط به زیرمقیاس تحقق^۴، سؤالات ۳-۹-۲۱-۲۵ مربوط به زیر مقیاس تحریک^۵، سؤالات ۵-۸-۱۳-۱۵-۲۲-۲۳ مربوط به زیرمقیاس چالش برانگیز^۶ و سؤالات ۱۱-۱۹-۲۴ مربوط به زیرمقیاس کودک محوری^۷ می‌باشد. تمامی سؤالات از نوع لیکرت ۶ درجه‌ای (۱: کاملاً مخالفم و ۶: کاملاً موافق) رتبه بندی می‌شود. هرچه نمره فرد در این متغیرها (چه نمره کل و چه خرده مقیاس‌ها) بیشتر باشد، نشان دهنده نگرش‌های مادری پر فشار بیشتر فرد است. سؤالات ۱-۱۶ و ۱۰ معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. آلفای کرونباخ مشابه مطالعات قبلی بوده که از پرسشنامه مادری پر فشار استفاده می‌کردند. مطابق سنجش روایی و پایایی انجام شده در سال ۲۰۱۲ که با مشارکت ۵۹۵ مادر انجام شد، آلفای کرونباخ نمره کل این پرسش‌نامه با استانداردهای مختلف ۰/۷۹ تا ۰/۸۴ به دست آمد. (لیس و همکاران، ۲۰۱۵) به طور خاص آلفای کرونباخ عبارت اند از: ذات‌گرایی (۰/۸۹)، تحقق (۰/۷۱)، تحریک (۰/۶۰)، چالش برانگیز (۰/۶۴)، کودک محور (۰/۷۷) و نمره ترکیبی نگرش‌های مادری پر فشار (۰/۸۲). این پرسشنامه توسط قاسم پور و همکاران (۲۰۲۳) در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم شهر تهران اعتباریابی و هنجاریابی شد. در پژوهش قاسم پور و همکاران (۲۰۲۳) ضرایب مقادیر کمتر از ۰/۹۰ به دست آمد، می‌توان گفت روایی واگرا برای پرسشنامه نگرش‌های مادری پر فشار (نمره کلی) تأیید شد. ضریب پایایی برای خرده مقیاس‌های ضرورت‌گرایی، تحقق، تحریک، چالش برانگیز، کودک محوری و نمره کل به ترتیب ۰/۹۵؛ ۰/۷۶؛ ۰/۹۷؛ ۰/۸۶؛ ۰/۹۵ به دست آمد.

۳. پرسش‌نامه رابطه والد-فرزند: پرسش‌نامه ارزیابی رابطه والد-فرزند^۸ توسط فاین^۹ و همکاران (۱۹۸۳) ساخته شده است که از ۲۴ گویه تشکیل شده است و به منظور سنجش کیفیت ارتباط والدین و فرزندان به کار می‌رود. این پرسش‌نامه دو فرم دارد که یکی برای سنجش رابطه فرزند با مادر و دیگری برای سنجش رابطه فرزند با پدر است. هر دو فرم برای پدر و مادر یکسان است، به جز کلمات «پدر» و «مادر» که قابل تغییر است. بنابراین فقط یک فرم در اینجا آورده شده است؛ اما در فرم‌های پدر و مادر عوامل مختلفی وجود دارند. نمره‌گذاری این پرسش‌نامه به صورت طیف لیکرت ۷ درجه‌ای است. گویه‌های شماره ۹، ۱۳ و ۱۴ به صورت معکوس نمره‌گذاری شده و سپس نمرات گزینه‌ها جمع می‌شوند و بر تعداد گزینه‌های هر عامل تقسیم می‌شوند (میانگین هر خرده مقیاس). نمره کل، مجموع میانگین خرده مقیاس‌ها است. برای هنجاریابی با نمونه داخلی این پرسش‌نامه، در سال ۱۳۹۲

1 Mikolajczak, M., Petrides, K. V., & Hurry, J.

2 Lises, M.

3 Essentialism

4 Fulfillment

5 Stimulation

6 Challenging

7 Child-centered

8 PCRS

9 Fine, M. A., Moreland, J. R., & Schwebel, A. I.

انجام شده و بررسی‌ها نشان دادند که آلفای کرونباخ مجموع پرسش‌نامه ۰/۶۶ بوده و تحلیل عاملی اکثر ماده‌ها میان ۰/۷۵ تا ۰/۸۵ بود. (باقری و غفاری جعفرزادگان، ۲۰۱۳). در پژوهش حاضر برای بررسی پایایی پرسشنامه رابطه والد-فرزند از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که برابر ۰/۸۴ به دست آمده است.

شیوه اجرا. در پژوهش حاضر بعد از اخذ مجوزهای لازم از اداره کل آموزش و پرورش و دانشگاه آزاد اسلامی دانش‌آموزان دختر که در موسسات برگزار کننده کلاس‌های آمادگی آزمون تیزهوشان پایه نهم شرکت کرده بودند به همراه مادرانشان را شناسایی نموده و پرسش‌نامه رابطه نگرش‌های فرزندپروری پر فشار در اختیار مادران دانش‌آموزان قرار داده شد و پرسش‌نامه‌های هوش هیجانی و رابطه والد-فرزند نیز در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت. همچنین جهت بررسی روابط بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون و معادلات ساختاری استفاده شد. در این پژوهش به تمامی دانش‌آموزان و مادرانشان تعهد داده شد که حریم خصوصی شان حفظ شده و اطلاعاتشان نزد پژوهشگر به امانت خواهد ماند.

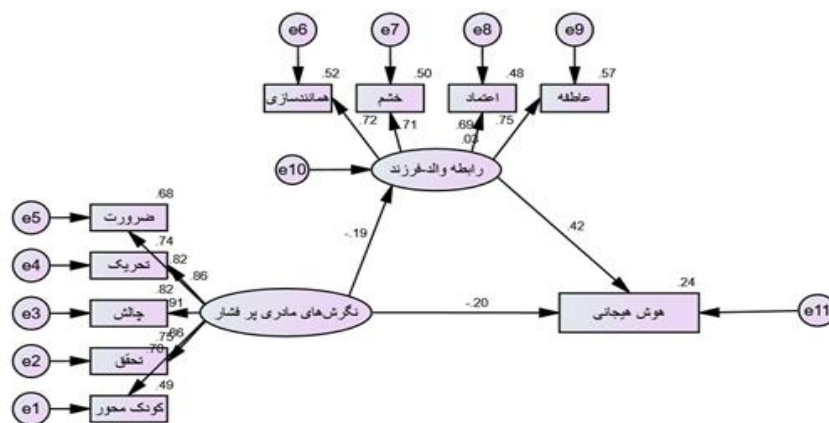
یافته‌ها

یافته‌های مرتبط با متغیرهای جمعیت شناختی نشان داد که میانگین سنی دانش‌آموزان، ۱۴/۵۰ ± ۰/۳۱ سال بودند. در ادامه، میانگین، انحراف معیار و ضریب همبستگی پیرسون متغیرهای پژوهش در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: میانگین، انحراف معیار و تعداد آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش

شاخص‌های آماری متغیر	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی پیرسون
هوش هیجانی	۱۱۹/۹۷	۲۶/۶۹۱	۱
نگرش‌های مادری پر فشار	۷۷/۶۲	۲۹/۵۵۹	$r = -0.269$
رابطه والد-فرزند	۹۸/۶۱	۲۵/۶۴۱	$r = -0.393$

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، آماره‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و ضریب همبستگی پیرسون در متغیرهای پژوهش آمده است. نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی متغیرهای پژوهش در سطح $p < 0.01$ رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای ارزیابی مدل پیشنهادی این پژوهش از روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار SPSS-26 و AMOS-25 استفاده شده است. مدل پیشنهادی اولیه‌ای جهت تبیین هوش هیجانی بر اساس نگرش‌های مادری پر فشار و رابطه والد-فرزند به دست آمده است که در شکل ۱ آن را مشاهده می‌کنید.

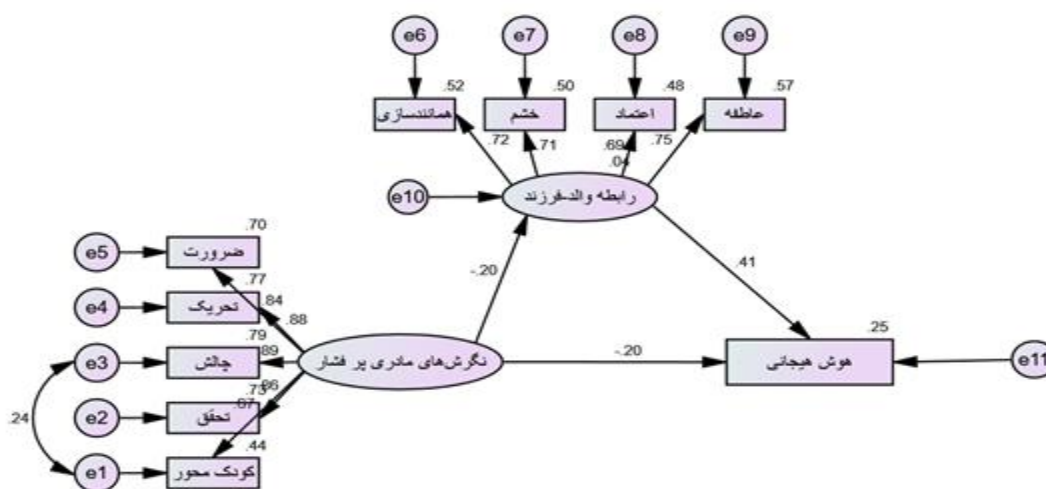

شکل ۱: مدل اولیه در حالت استاندارد

جدول ۲: شاخص‌های برازندگی مدل اولیه

RMSEA	NFI	RFI	CFI	TLI	(χ^2/df)	df	χ^2	شاخص‌های نیکویی برازش
۰/۰۸۲	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۵	۲/۵۳	۳۳	۸۳/۶۷	مدل اولیه

با توجه به داده‌های جدول ۲ همه شاخص‌های برازش مدل به غیر از شاخص RMSEA در محدوده مطلوب قرار دارند. بنابراین لازم است مدل اصلاح شود. جهت اصلاح مدل بین خطاهای خرده مقیاس‌های کودک محور و چالش از متغیر نگرش‌های مادری پرفشار همبستگی رسم شد سپس مدل نهایی مجدد رسم شد. حاصل این عملیات، دستیابی به شاخص‌های برازندگی مطلوب بود. مدل نهایی به صورت زیر بدست آمده است.

شکل ۲: مدل نهایی در حالت استاندارد

جدول ۳: شاخص‌های برازندگی مدل نهایی

RMSEA	NFI	RFI	CFI	TLI	(χ^2/df)	df	χ^2	شاخص‌های نیکویی برازش
۰/۰۷۶	۰/۹۵	۰/۹۳	۰/۹۷	۰/۹۶	۲/۳۰	۳۲	۷۳/۷۷	مدل نهایی

با توجه به داده‌های جدول ۳، همه شاخص‌های برازندگی همچون مقادیر مقدار مجذور کای (χ^2)، شاخص هنجار شده مجذور کای $\frac{\chi^2}{df}$ ، شاخص برازندگی هنجار شده (NFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص توکر - لویس (TLI) و شاخص جذر میانگین مجذورات خطا (RMSEA) نشان دهنده برازش قابل قبول الگوی نهایی با داده‌ها هستند. در ادامه یافته‌های مربوط به برآورد ضرایب مسیر برای بررسی فرضیه‌های مستقیم در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: ضرایب مسیر اثرات مستقیم بین متغیرهای تحقیق در مدل استاندارد اولیه و نهایی

مدل نهایی		مدل اولیه		مسیرها
p	ضرایب مسیر استاندارد (β)	p	ضرایب مسیر استاندارد (β)	
۰/۰۰۱	-۰/۲۰۴	۰/۰۰۱	-۰/۲۰۰	نگرش‌های مادری پرفشار - هوش هیجانی
۰/۰۰۴	-۰/۱۹۶	۰/۰۰۶	-۰/۱۸۵	نگرش‌های مادری پرفشار - رابطه والد-فرزند
۰/۰۰۱	۰/۴۱۴	۰/۰۰۱	۰/۴۱۷	رابطه والد-فرزند - هوش هیجانی

یافته‌های جدول ۴ نشان داد در فرضیه اول ($\beta = -0/204$) که در سطح $p < 0/01$ از لحاظ آماری معنی‌دار بود و این فرضیه تأیید شد. فرضیه دوم ($\beta = -0/196$) که در سطح $p < 0/01$ از لحاظ آماری معنی‌دار بود و این فرضیه تأیید شد. در فرضیه سوم ($\beta = 0/414$) که در سطح $p < 0/01$ از لحاظ آماری معنی‌دار بود و این فرضیه تأیید شد. برای تعیین معنی‌داری روابط میانجی، از روش بوت استرپ استفاده شده است، که نتایج در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵: نتایج روش بوت استرپ در بررسی مسیرهای غیر مستقیم و میانجی

روابط غیر مستقیم					
مدل نهایی		مدل اولیه		متغیر واسطه‌ای	متغیر مستقل
P	بوت استرپ	P	بوت استرپ	متغیر وابسته	
0/005	-0/992	0/013	-0/896	هوش هیجانی	رابطه والد-فرزند

سطوح اطمینان جدول ۵ حاکی از معنی‌داری مسیر غیرمستقیم نگرش‌های مادری پر فشار به هوش هیجانی با نقش میانجی‌گری رابطه والد-فرزند می‌باشد ($\beta = -0/992$) که در سطح $p < 0/01$ از لحاظ آماری معنی‌دار بود و این فرضیه تأیید شد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف "رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی در دانش‌آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم از طریق رابطه والد-فرزند" انجام شد. نتایج نشان داد تمام مسیرهای مستقیم معنادار شدند. مسیر غیرمستقیم نیز از طریق رابطه والد-فرزند با هوش هیجانی معنادار شد. بر اساس نتایج این پژوهش، الگوی پیشنهادی از برازش مطلوبی برخوردار است و گام مهمی در جهت شناخت عوامل مؤثر در هوش هیجانی دانش‌آموزان محسوب می‌شود. اولین یافته نشان داد، رابطه نگرش‌های مادری پر فشار با هوش هیجانی از لحاظ آماری معنی‌دار بود. پژوهشی همسو با این یافته در دسترس محقق قرار نگرفت تا همسویی یا ناهمسویی نتایج مورد بررسی قرار گیرد و این نشان دهنده بدیع بودن پژوهش حاضر است. در تبیین این یافته می‌توان گفت، نگرش به مادری پر فشار می‌تواند تأثیر زیادی بر هوش هیجانی دانش‌آموزان داشته باشد. والدین که به دلایل مختلف از جمله فشارهای اجتماعی یا اقتصادی، فشار زیادی بر فرزندان خود وارد می‌کنند، ممکن است باعث کاهش هوش هیجانی در فرزندان شود. این فشار ممکن است باعث افزایش استرس و اضطراب در دانش‌آموزان شود و در نتیجه توانایی آن‌ها در مدیریت احساسات و رفتارهای مناسب را کاهش دهد. به علاوه، نگرش منفی و پر فشار مادر نسبت به فرزند ممکن است باعث کاهش اعتماد به نفس و خودپنداره مناسب در دانش‌آموز شود که این نقطه مورد تأثیر قرار گیرد. بنابراین، بایستی به نگرش و رفتار والدین نسبت به فرزندان خود توجه داشت تا بتوان بهبود هوش هیجانی آن‌ها را حمایت کرد.

همچنین، نتایج نشان داد، رابطه والد-فرزند با هوش هیجانی از لحاظ آماری معنی‌دار بود. به این معنا که رابطه والد-فرزند رابطه مثبت و معناداری با هوش هیجانی دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های شاه‌سنایی (۲۰۲۳) و خسروی و صادقی (۲۰۲۰) هماهنگ و همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت تعامل مادر-فرزند می‌تواند تأثیر زیادی بر هوش هیجانی دانش‌آموزان داشته باشد. این تعامل می‌تواند به عنوان یک محیط آموزشی برای فرزندان عمل کند و نقش مهمی در شکل‌دهی به هوش هیجانی آن‌ها داشته باشد. ارتباط نزدیک و پایدار با والدین، احساس امنیت و اعتماد به نفس را در کودکان تقویت می‌کند و آن‌ها را قادر به مقابله با استرس و احساسات منفی می‌سازد. مادران و پدرانی که به صورت صحیح با فرزند خود ارتباط برقرار می‌کنند، به کودکان خود چگونگی بروز و بهبود احساسات خود را آموزش می‌دهند. این نقطه بسیار حائز اهمیت است چون هوش هیجانی یکی از عوامل‌های کلیدی در پیروزی در زندگی است (خسروی و صادقی، ۲۰۲۰). بالطبع، تأثیرات تعاملات مادر-فرزند بستگی به شکل و شخصیت فردی کودک، شخصیت و رفتار پدیده، سبک‌پذیری، سبک حل کارآمدی، حل چالش‌پذیری دارد. مادر به عنوان اولین شخصیت مهم در زندگی کودک، می‌تواند با رفتار و ارتباط خود با فرزند، هوش هیجانی آن را تقویت یا ضعف بخشید. این تعامل

مادر-فرزند ممکن است به شکل پذیرش رفتار گرابی، حامی، پاسخگو یا حمایت کننده صورت گیرد که همگی نقش بسزایی در شکل گیری هوش هیجانی دانش آموزان تیزهوش دارند (شاه سنایی، ۲۰۲۳).

همچنین، نتایج نشان داد، رابطه نگرش های مادری پر فشار با هوش هیجانی با نقش واسطه ای رابطه والد-فرزند از لحاظ آماری معنی دار بود. در خصوص این یافته پژوهش مشابهی در دسترس محقق قرار نگرفت تا همسویی یا ناهمسویی نتیجه را با پژوهش های قبلی مورد مقایسه قرار دهد. در فرضیه اول نشان داده شد که نگرش های مادری پر فشار با هوش هیجانی رابطه معنادار دارد. و هرچه میزان نگرش های مادری پر فشار در فرد بیشتر باشد، هوش هیجانی فرزندان در آنها کاهش می یابد. از طرفی در مسیر غیرمستقیم نتایج نشان داد، وجود نگرش های مادری پر فشار با کاهش رابطه والد-فرزند همراه است و این امر به کاهش هوش هیجانی فرزندان می انجامد. به این ترتیب، می توان نتیجه گرفت رابطه والد-فرزند به خوبی نقش متغیر میانجی را در رابطه بین نگرش های مادری پر فشار با هوش هیجانی ایفا کرده است.

نتایج نشان داد که نگرش مادر به مادری پر فشار می تواند تأثیرات منفی بر تعامل مادر فرزند داشته باشد، به ویژه در دانش آموزان تیزهوش. والدینی که به دنبال انتظارات بالا و اجبار فرزندان خود به دستیابی به عملکردهای بسیار بالا هستند، ممکن است باعث افزایش فشار روحی و استرس در فضای خانواده شده و این ممکن است منجر به کاستن اعتماد به نفس و رضایت شخصیت فرزندان شود. به علاوه، نگرش پر فشار مادر ممکن است باعث کاهش هوش هیجانی، خلاقیت و خودبخودگی در فضای آموزشی شود. زیرا فضای آموزشی که تحت فشار قرار دارد، معمولاً منجر به کاهش توانایی های شخصیتی و اجتماعی فرزندان می شود. بنابراین، بسط دادن حمایت و علاقه محور بودن در تعامل مادر فرزند، به جای اجبار و فشار، ممکن است منجر به رابطه سالم تر و پایدارتر بین مادر و فرزند شود.

با توجه به این که مدل مفهومی اصلاح شده از برآزش خوبی برخوردار بود می توان آن را به عنوان یک نوآوری و یافته علمی جدید تلقی کرد که در بهبود هوش هیجانی دانش آموزان تیزهوش می تواند مؤثر واقع شود. محدود بودن جامعه آماری به دانش آموزان دختر متقاضی شرکت در آزمون تیزهوشان پایه نهم مقطع متوسطه دوم شهر تهران، تعمیم نتایج به دانش آموزان دختر و پسر در سایر مقاطع تحصیلی و در سایر شهرها، با احتیاط همراه می سازد. محدودیت دیگر این پژوهش به کارگیری ابزار خود گزارشی است که ممکن است به علت سوگیری مطلوبیت اجتماعی در آزمودنی ها، صحت گزارش آنها تحت تأثیر قرار گرفته باشد. لذا پیشنهاد می گردد در پژوهش های آتی سایر متغیرهای تأثیرگذار از نگرش پدری پر فشار در پدران این دانش آموزان هم مورد بررسی قرار گیرد و نتایج آنها با نتایج پژوهش حاضر مقایسه شوند. صاحب نظران و مسئولین آموزشی در کشور به این نکته توجه داشته باشند که فضای آموزشی مدارس را طوری برنامه ریزی نمایند تا دانش آموزان بتوانند از جنبه های مثبت شخصیتی و رفتاری خود بیشتر بهره گیرند. با برگزاری کارگاه هایی برای والدین در جهت کاهش انتظارات و نگرش های مادری پر فشار و بهبود رابطه والد-فرزند در آنها گام برداشت. آشنا کردن دانش آموزان با آموزش صحیح در مورد چگونگی استفاده از اوقات فراغت. پیشنهاد می شود خانواده ها به همراه سایر نهادهای تاثیرگذار، جهت کاهش میزان تفریحات ناسالم، بر گروه همسالان، مدرسه، رسانه ها نظارت بیشتری داشته باشند.

ملاحظات اخلاقی

این پژوهش برگرفته از رساله مقطع دکتری روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی با شناسه اخلاق IR.IAU.AHVAVZ.REC.1402.??? از دانشگاه آزاد اسلامی (واحد اهواز) است. جهت ملاحظات اخلاقی و حفظ هویت آزمودنی ها اطلاعات افراد به صورت کد ثبت شده است و کلیه اطلاعات آنها محرمانه است.

حامی مالی

در انجام این پژوهش از حمایت مالی هیچ مؤسسه یا سازمانی استفاده نشده است.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان نقش یکسانی در پیشبرد این پژوهش برعهده داشته‌اند.

تضاد منافع

با توجه به موارد مندرج در راهنمای تعارض منافع، مجریان این پژوهش ضمن تعهد به آگاهی و رعایت کلیه "راهنمای کشوری اخلاق در انتشار آثار پژوهشی" اعلام می‌داریم این پژوهش هیچگونه تضاد منافع نداشته است.

تشکر و قدردانی

از تمام مادران و دانش‌آموزانی که با وجود مشکلات فراوان در جهت انجام این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌شود.

References

- Borland, J. H. (2023). Gifted education without gifted programs or gifted students: An anti-model. In *Systems and models for developing programs for the gifted and talented* (pp. 105-118). Routledge.
- Castellano, J. A. (2021). Hispanic students and gifted education: New outlooks, perspectives, and paradigms. *Special populations in gifted education*, 249-269.
- Chandra, Y. (2021). Online education during COVID-19: perception of academic stress and emotional intelligence coping strategies among college students. *Asian education and development studies*, 10(2), 229-238.
- Fine, M. A., Moreland, J. R., & Schwebel, A. I. (1983). Long-term effects of divorce on parent-child relationships. *Developmental psychology*, 19(5), 703.
- Garcia, R. S. (2021). Influence of self-directed learning skills on the academic adjustment in an online learning platform among level I and II student nurse. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Research*, 8(6), 6925-6929.
- Kant, R. (2019). Emotional intelligence: A study on university students. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 13(4), 441-446.
- Khanjani, Z., & Hadavandkhani, F. (2012). The relationship between mother's personality dimensions and girls' external and internal disorders, *Contemporary Psychology Magazine*, 7 (1), 99-108. [Persian].
- Khosravi, M., & Sadeghi, J. (2020). The relationship between parenting styles of parents and emotional intelligence and aggression among teenage girls. *Journal of Applied Family Therapy*, 1(3), 138-153. [Persian].
- Kidron, M., & Landreth, G. (2010). Intensive child parent relationship therapy with Israeli parents in Israel. *International Journal of Play Therapy*, 19(2), 64.
- Lei, S. A., Rhinehart, P. J., Howard, H. A., & Cho, J. K. (2010). Strategies for improving reading comprehension among college students. *Reading Improvement*, 47(1), 30-42.
- Loehlin, J. C., & Beaujean, A. A. (2016). Path models in factor, path, and structural equation analysis. In *Latent variable models* (pp. 15-50). Routledge.
- Mikolajczak, M., Petrides, K. V., & Hurry, J. (2009). Adolescents choosing self-harm as an emotion regulation strategy: The protective role of trait emotional intelligence. *British Journal of Clinical Psychology*, 48(2), 181-193.
- Osipow, S. H., & Walsh, W. B. (1973). Social intelligence and the selection of counselors. *Journal of Counseling Psychology*, 20(4), 366.
- Petrides, K. V., Sangareau, Y., Furnham, A., & Frederickson, N. (2006). Trait emotional intelligence and children's peer relations at school. *Social Development*, 15, 537-547.

- Potharst, E. S., Leyland, A., Colonnese, C., Veringa, I. K., Salvadori, E. A., Jakschik, M., ... & Zeegers, M. A. (2021). Does Mothers' Self-Reported Mindful Parenting Relate to the Observed Quality of Parenting Behavior and Mother-Child Interaction? *Mindfulness*, 12(2), 344-356.
- Sekaryanti, R., Darmayanti, R., Choirudin, C., Usmiyatun, U., Kestoro, E., & Bausir, U. (2022). Analysis of Mathematics Problem-Solving Ability of Junior High School Students in Emotional Intelligence. *Jurnal Gantang*, 7(2), 149-161.
- Shah Senai, N. (2023). The relationship between parents' parenting styles and children's emotional intelligence. The third national conference of practical ideas in educational sciences, psychology and cultural studies. [Persian].
- Vojodi, b; Abdulpour, Q., Bakshipour Rudsari, A. & Atard, N. (2015). Predicting readiness for addiction based on identity styles, child rearing and coping strategies in high school students, *Criminal Medicine Quarterly*, 3 (2), 123-134. [Persian].
- Yan, K., Wei, L., Bu, K., & Zhang, J. (2023). The Effects of Gifted College Students' Research Engagement on Their Academic Achievement: A Meta-analysis. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 1-12.
- Zare Bahramabadi, M., Zaharakar, K., Salehian Broojerdi, H., & Mohammadifar, M. (2013). The Effectiveness of Relationship Enhancement Program on Quality of Parent-Child Relationship in Mothers who are Heads of Household in Single-Parent Families. *Journal of Clinical Psychology*, 5(2), 14-24. [Persian].